

Приватна організація (установа, заклад)

Український інститут культурного надбання

03038, м. Київ, вул. Малевича Казимира, 8, код ЄДРПОУ 42897531

ЗАТВЕРДЖЕНО

Начальник управління культури
та охорони культурної спадщини Черкаської ОДА
Л.В. Кучерук

«9» квітня 2021 р.

НАУКОВО-ПРОЕКТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ З ВИЗНАЧЕННЯ
МЕЖ І РЕЖИМІВ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРИТОРІЇ ТА ЗОН ОХОРОНИ
ПАМ'ЯТКИ ІСТОРІЇ МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «МОГИЛА ЦАДИКА
НАХМАНА. 1811 Р.» (РІШЕННЯ ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ № 23 ВІД
07.02.1995 Р.) НА ТЕРИТОРІЇ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЦЕНТРУ
НА МІСЦІ ПОХОВАННЯ ДУХОВНОГО ЛІДЕРА БРАЦЛАВСЬКИХ
ХАСИДІВ ЦАДИКА НАХМАНА У М. УМАНІ (УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА №
283/94 ВІД 7 ЧЕРВНЯ 1994 РОКУ)
(Договір від 16 березня 2020 року № 1)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Директор

Мошинська Н.І.

Головний архітектор проекту

Мошинська Н.І.

Київ – 2021

СКЛАД ВИКОНАВЦІВ

Мошинська Наталія Ігнатівна	Архітектор, сертифікат серія АА, № 000753 від 19.09.2012 р.	Головний архітектор проекту, координатор робіт
Сердюк Олена Михайлівна	Кандидат історичних наук	Науковий консультант
Касяненко Ігор Олексійович	Кандидат архітектури	Відповідальний виконавець
Козак Сергій Анатолійович	Юрист	Відповідальний виконавець

МІНІСТЕРСТВО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ, БУДІВНИЦТВА
ТА ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ
АТЕСТАЦІЙНА АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНА КОМІСІЯ

Серія АА

№ 000753

КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ СЕРТИФІКАТ
відповідального виконавця окремих видів робіт (послуг),
пов'язаних із створенням об'єкта архітектури

архітектор

(спеціалізований професії)

Виданий про те, що

Мошинська Наталія Ігнатівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

пройшов(ла) професійну атестацію, що підтверджує його (її) відповідність кваліфікаційним вимогам у сфері діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури, професійну спеціалізацію, необхідний рівень кваліфікації і знань.

Категорія: архітектор

Кваліфікаційний сертифікат видано згідно з рішенням Атестаційної архітектурно-будівельної комісії (далі – Комісія) від _____ № _____

(рішенням відповідної _____ секції Комісії від _____ 01.11.2012 № 25 _____, затвердженим президією

Комісії 07.11.2012 № 11-А _____).

Зареєстрований у реєстрі атестованих осіб _____ 07 листопада 2012 року за № 753 _____

Роботи (послуги), пов'язані із створенням об'єктів архітектури, строможність виконання яких визначено кваліфікаційним сертифікатом: _____

Розроблення містобудівної документації

Дата видачі _____ 19 листопада 2012 року _____

_____ (підпис) (голови) Атестаційної архітектурно-будівельної комісії

Чижевський Олександр Павлович

(прізвище, ім'я, по батькові)

ЗМІСТ

I. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	
ВСТУП.....	5
1. ХАРАКТЕРИСТИКА МІСЦЯ РОЗТАШУВАННЯ ТА ОТОЧЕННЯ.....	8
2. ІСТОРИЧНА ДОВІДКА.....	14
2.1. Історія виникнення та розвиток міста Умані.....	14
2.2. Населення міста Умані.....	24
2.3. Історичні поховання. Єврейський цвинтар.....	26
2.4. Історія хасидизму в Україні.....	28
2.5. Брацлавські хасиди.....	30
3. ПРАВОВИЙ СТАТУС ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЦЕНТРУ НА МІСЦІ ПОХОВАННЯ ДУХОВНОГО ЛІДЕРА БРАЦЛАВСЬКИХ ХАСИДІВ ЦАДИКА НАХМАНА.....	33
3.1. Указ Президента «Про створення Історико-культурного центру».....	34
3.2. Рішення Виконавчого комітету Уманської міської Ради.....	34
3.3. Пам'ятка історії та культури «Могила цадика Нахмана. 1811 р.».....	40
4. ВИЗНАЧЕННЯ МЕЖ І РЕЖИМІВ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРИТОРІЇ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЦЕНТРУ НА МІСЦІ ПОХОВАННЯ ДУХОВНОГО ЛІДЕРА БРАЦЛАВСЬКИХ ХАСИДІВ ЦАДИКА НАХМАНА ТА ЙОГО СКЛАДОВИХ.....	41
4.1. Межі території Центру та його складових.....	43
4.2. Режими використання пам'ятки на території Центру.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	53
II. ДОДАТКИ:	
Додаток А. Картографічні та іконографічні матеріали;	
Додаток Б. Фотофіксація пам'ятки та забудови.	
III. ГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ:	
Межі території та зони охорони пам'ятки історії місцевого значення «Могила Цадика Нахмана. 1811 р.» на території Історико-культурного центру на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів Цадика Нахмана у м. Умані.	

ВСТУП

Ця робота виконується на замовлення Міжнародного благодійного фонду імені Рабі Нахмана з Бреславу в рамках договору від 16 березня 2020 року № 1..

Необхідність розроблення зазначеної науково-проектної документації зумовлена вимогами Закону України «Про охорону культурної спадщини», Указу Президента України № 283/94 від 07.06.1994 року «Про створення історико-культурного центру в м. Умані», Рішення Виконавчого комітету Уманської міської Ради № 264 від 14 липня 1994 року «Про заходи на виконання Указу Президента України «Про створення історико-культурного центру в м. Умані», Рішення Виконавчого комітету Уманської міської Ради № 375 від 13 жовтня 1994 року «Про розгляд зон розвитку історико-культурного центру м. Умані».

Мета дослідження – забезпечення збереження території Історико-культурного центру на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів цадика Нахмана (Указ Президента № 283/94 від 07.06.1994 року) та пам'ятки історії місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» (Рішення Виконавчого комітету Черкаської обласної ради народних депутатів № 23 від 07.02.1995 р.), шляхом розроблення проекту зон охорони.

Об'єктом дослідження є територія Історико-культурного центру на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів цадика Нахмана (Указ Президента № 283/94 від 07.06.1994 року). Окрім того, об'єктом дослідження цієї роботи є також пам'ятка історії місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» (Рішення Виконавчого комітету Черкаської обласної ради народних депутатів № 23 від 07.02.1995 р.).

Предметом дослідження є особливості розташування пам'ятки у сучасному міському середовищі, визначення методів і заходів з охорони

нерухомої культурної спадщини та збереження території Історико-культурного центру на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів цадика Нахмана (Указ Президента № 283/94 від 07.06.1994 року).

Результат дослідження – визначення меж та режимів використання території Історико-культурного центру на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів цадика Нахмана (Указ Президента № 283/94 від 07.06.1994 року) та проект зон охорони пам'ятки історії місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» (Рішення Виконавчого комітету Черкаської обласної ради народних депутатів № 23 від 07.02.1995 р.).

Відповідно до п. 1 ст. 32 Закону України «Про охорону культурної спадщини», з метою захисту традиційного характеру середовища окремих пам'яток, їх комплексів (ансамблів), історико-культурних заповідників, історико-культурних заповідних територій навколо них мають встановлюватися зони охорони пам'яток: охоронні зони, зони регулювання забудови, зони охоронюваного ландшафту, зони охорони археологічного культурного шару.

Підстави для розроблення науково-проектної документації:

Нормативні документи:

- Закон України «Про охорону культурної спадщини»;
- Закон України «Про основи містобудування»;
- Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»;
- Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»;
- Земельний кодекс України;
- ДБН Б.2.2-12:2019. «Планування і забудова територій»;
- ДСТУ Б Б.2.2-10:2016. «Склад та зміст науково-проектної документації щодо визначення меж та режимів використання зон охорони пам'яток архітектури та містобудування»;

ДБН Б.2.2-3:2012 «Склад та зміст історико-архітектурного опорного плану населеного пункту»;

ДБН Б.1.1-15:2012 «Склад та зміст генерального плану населеного пункту»;

Указ Президента України № 283/94 від 07.06.1994 року «Про створення історико-культурного центру в м. Умані»;

Рішення Виконавчого комітету Уманської міської Ради № 264 від 14 липня 1994 року «Про заходи на виконання Указу Президента України «Про створення історико-культурного центру в м. Умані»;

Рішення Виконавчого комітету Уманської міської Ради № 375 від 13 жовтня 1994 року «Про розгляд зон розвитку історико-культурного центру м. Умані».

Містобудівна документація:

1. Генеральний план міста Умані. – Київ: Діпромісто, 1996–2002 рр. (затверджено Уманською міською радою 04.06.2002 р.).

Під час роботи було також використано наступні нормативно-методичні документи:

Інструкцію по организации зон охраны недвижимых памятников истории и культуры СССР (приказ Минкультуры СССР от 24.01.1986 № 33);

Тимчасову інструкцію по організації охоронних зон та зон регулювання забудови для пам'ятників культури в Українській РСР (затверджену Держбудом і Мінкультури 09.08.1968);

Методические рекомендации по исследованию историко-архитектурного наследия в городах Украинской ССР (схвалені Держбудом УРСР 19.03.1982).

1. ХАРАКТЕРИСТИКА МІСЦЯ РОЗТАШУВАННЯ ТА ОТОЧЕННЯ

Відповідно до Генерального плану міста Умані. (затвердженого Уманською міською радою 04.06.2002 р.), Історико-культурний центр на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів цадика Нахмана розташований на території земель історико-культурного призначення, житлової та громадської забудови (адміністративно-громадських центрів та об'єктів).

Історико-культурний центр, відповідно до Генплану, розташований в історичній частині міста Умань.

Місцевість Умані розташовується в Центральному лісостепу на плато вододілу рік Дніпро, Рось та Південний Буг у верхів'ях річки Уманка, лівої притоки річок Ятрані-Синюхи басейну Південного Бугу. Уманка утворюється двома її витокami – річками Чеканка і Паланка і протікає між Осташівським ставом та ставом Звірки. У межах міста найбільшою лівою притокою Уманки є річка Кам'янка.

Форму ландшафту місцевості Умані визначає характер загалом рівнинного рельєфу лісостепу, контрастним до якого є рельєф долини Уманки з складною формою звивистого річища і розгалуженою мережею яружно-балкових урочищ. Місто у його історичній частині сформувалося на рівнині вододілу Уманки та Кам'янки, верхній терасі видовженого мису лівого берега річки Уманка. Рослинність лісостепова з реліктовими дібровами та штучними насадженнями, зокрема, екзотичними парку «Софіївка».

Антропогенними складовими природної ландшафтної основи Умані є система ставів на річках Уманка, Чеканка, Паланка та Кам'янка. Крім Осташівського та ставу Звірки, в межах міста створено стави на Кам'янці: Красний, Верхній та Нижній і на Паланці – Зарембовий став.

Природна складова ландшафту міста відрізняється багатою пейзажно-видовою структурою, в якій виділяються:

- панорами протилежних берегів Уманки та її яружно-балкових урочищ;
- пейзажі та види середньовічних вулиць (на схилах долин та на рівнині);
- перспективи регулярних вулиць 19 століття.

Планувальна структура склалася історично в тісному взаємозв'язку з природними складовими ландшафту та старими шляхами, що проходили місцевістю Умані у меридіональному та широтному напрямках (з Києва на південь, в Одесу та з Вінниці, Гайсина на Кропивницький, Кременчук).

Середньовічне ядро міста – фортецю було зведено у 17 столітті на вододілі річки Уманка та одного з численних її ярів. Уманську фортецю було добре захищено крутосхилами долини Уманки та яру. Вона мала дві брами: північну (Новоміську) та південну (Раківську).

У взаємозв'язку з середньовічною фортецею склалися два передмістя, які прилягали до її укріплень з півночі (Нове місто біля Новоміської брами фортеці) і з півдня (передмістя біля Раківської брами фортеці). Старі передмістя склалися у взаємозв'язку з фортецею як на лівому, так і на правому березі річки Уманка (Турок – «найстаріший район Умані з багатьма пам'ятками архітектури», – Лиса гора, Звенигородське, Івангородське, Бабанка, Міщанка, Бессарабка тощо).

Середньовічні частини Умані мали зумовлене рельєфом схилів, ландшафтом взагалі, органічної форми (довільне) планування.

Нове місто, крім шляху, що вів до Новоміської брами фортеці (сучасна вулиця Небесної Сотні), було пов'язано також зі шляхом, що проходив місцевістю із заходу на схід між переправами через річку Уманка (гребля Осташівського ставу) та Кам'яка (сучасні вулиці Незалежності та Садова). Цей шлях виокремлював частину міста на плато та схилах долини Уманки між

Осташівським ставом і ставом Звірки. В середовищі Нового міста у 2-й половині 18 століття було зведено монастир Василіанів (Базиліанський, 1764–1784 рр.).

Вагомим елементом планувальної основи історичного середовища Умані є парк «Софіївка» з Софійською слобідкою (починаючи з 19 століття «Царицин сад» та споруди училища землеробства та садівництва).

На сьогодні середньовічна планувальна структура історичної частини Умані: фортеця та Старе місто збереглася фрагментарно (планувальна основа, старі вулиці, що склалися вздовж старих шляхів на плато, мережа вулиць на схилах передмість тощо), і як культурний шар пам'ятки археології місцевого значення «Середньовічна фортеця та посад», який вміщує середньовічні підземні споруди.

Розвиток міста наприкінці 18-19 столітті характеризується застосуванням регулярних планів (конфірмованих), за якими стару органічних форм середньовічну структуру було здебільшого «урегульовано», перетворено на близьку до геометрично правильної регулярної форми (ортогональна мережа вулиць, прямокутні квартали тощо). Центр регулярної частини сформувався вздовж вулиць (сучасні Садова та Незалежності та Андрія Кизила) між Старим містом, Осташівським ставом і Уманкою та Кам'янкою. З середовищем цих вулиць пов'язано споруди 1-ї третини 19 століття: Костьол Успіння Богородиці (1826 р.) та ряд адміністративних і громадських споруд середини та 2-ї половини 19 і початку 20 століть.

За результатами аналізу структури історичної частини Умані виділяються її планувальні елементи:

- середньовічна фортеця 17-18 століть на вододілі Уманки та яру і
- квартали середньовічного міста, передмість на схилах долини Уманки;
- центр та регулярні квартали міста кінця 18-19 століть тощо на плато та схилах долин Уманки і Кам'янки;

середньовічні та регулярні квартали передмість на правому березі Уманки.

Історична частина Умані локалізується у межах між правим берегом Уманки, лівим берегом Кам'янки та вулицями Київська і Успенська.

Стилістичні особливості забудови історичної частини Умані визначено часом її створення: кінець 18-початок 20 століть. Це – класицизм 2-ї половини 18-початку 19 століть, різні напрямки еkleктики середини-2-ї половини 19 століття, модерну та класицизму початку 20 століття. Присутні архітектурні споруди стилю конструктивізм 1920-х років, а також класицизму 1930-х-1950-х років.

Набільш ранні архітектурні споруди Умані 2-ї половини 18-початку 19 століть відрізняються рисами стилю класицизм (монастир василіанів, торгові ряди, костюл Успіння Богородиці, церква Святого Миколи; окремі будівлі парку «Софіївка», училища землеробства та садівництва). Більшість старих будівель Умані відрізняють різні напрями еkleктики (архітектурний ансамбль споруд училища землеробства та садівництва, Інститутська вул., 2; архітектурний комплекс збудови вулиці Садова, зокрема, будівля міської управи, Садова вул., 2). Напрями цього стилю відрізняють творчість архітектора Владислава Городецького в Умані (будівля чоловічої гімназії, можливо, й інші). Багато будівель стилю модерн (збудова вулиці Небесної Сотні).

Непересічним архітектурним комплексом Умані є цегляна садибна житлова збудова 19-початку 20 століть як регулярних, так і середньовічних кварталів історичної частини міста (вулиці Р. Чорного, Спінози та інші).

Сучасну архітектуру в історичному середовищі Умані представлено будівлями 1920-х та 1930-х-1950-х років (будинок культури на центральній площі, будівля пожежної частини, вулиця Андрія Кизила, громадські та житлові будинки вулиці Європейської). Форми новітньої архітектури характерні для

християнських храмів (Свято-Троїцька церква Київського патріархату, Саксаганського вул., 3; Михайлівська церква, Артема вул., 13; Свято-Покровська церква, Шкільна вул., 32; Храм Всіх Святих, Героїв Сталінграду вул., 8а), зокрема, і протестантських (Адвентистів сьомого дня, Свердлова пров., 2, Євангельських християн-баптистів, Паризької комуни, 29). Характерною архітектурою відрізняється також забудова історико-культурного центра Брацлавських хасидів на могилі цадика Нахмана, Пушкіна вул., 43а.

Архітектурно-просторову композицію центру Умані історично сформовано протягом 17-початку 20 століть на плато вододілу річок Уманка та Кам'янка.

Історичне ядро композиції міста – середньовічна фортеця – займає положення на високому мису над Уманкою у місці, де з'єднуються природні простори долини Уманки та долин глибокого яру і Кам'янки, і відповідно, є природною домінантою цього місця. Нині тут, на вулиці Небесної Сотні (стара вулиця фортеці між її Новоміською та Раківською брамами), розташовуються зведені в середовищі середньовічної фортеці у кінці 19-початку 20 століть церква Святого Миколи (1812 р.; історична домінанта середовища фортеці та природного простору долин Уманки, яру і Кам'янки) та торгові ряди (1780 р.; 1838 рр.; акцентна архітектурна споруда), а також рядова забудова.

Композиційними осями історичного центру, що склалися на розвиток середньовічного ядра, є вулиці Європейська та Андрія Кизила і Незалежності. На цих осях локалізуються практично всі вузли архітектурної композиції історичної частини Умані: середньовічна фортеця, центральна площа, Головні входи до парку «Софіївка» (на вулицях Садова та Київська), площа з гімназією.

Єдиною історичною архітектурною домінантою Умані є споруда Свято-Миколаївської церкви з її новою дзвіницею. Акцентними архітектурними формами характеризуються наріжні будівлі (готель на розі вулиць Небесної

Сотні та Незалежності, колишній житлові будинки: на розі вулиць Європейської та Андрія Кизила, Садова та Небесної Сотні, інші), адміністративні та громадські будівлі (колишньої міської управи). Важливим архітектурним акцентом слугує будівля палацу культури на центральній площі міста. Значними творами архітектури є практично всі 1-2-поверхові цегляні садибні житлові будинки 19-початку 20 століть центральних вулиць Умані: Європейської, Андрія Кизила, Садової та Небесної Сотні та інших.

Візуальне сприйняття архітектурно-просторової композиції Умані здійснюється в межах її відкритих природних та міських просторів. Такими просторами в пейзажно видовій структурі є:

- долини Уманки і Кам'янки, їх яружно-балкових урочищ;
- головні відкриті простори міста: вулиці, площі сквери, бульвари та парки його історичної частини.

В пейзажно-видовій структурі історичної частини Умані виділяються панорами забудови, що візуються з протилежних берегів річок, а також пейзажі та види вулиць, площ, бульварів, скверів, зокрема, перспективи регулярних вулиць.

2. ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

2.1. Історія виникнення та розвиток міста Умані

Місцевість Умані у давнину. На території міста і його околицях археологи виявили залишки поселень часів пізнього палеоліту, трипільської культури, періоду пізньої бронзи, черняхівської культури. Три тисячоліття тому тут жили племена білогрудівської археологічної культури (назва пішла від Білогрудівського лісу між Уманю і селом Пиковцем). Біля Умані археологи виявили кургани скіфських часів. Всього в місцевості Умані досліджено понад 50 різних археологічних пам'яток, які свідчать про давнє заселення уманської землі і стабільності основних видів діяльності: землеробства, скотарства, полювання.

Починаючи з другої половини 8 ст. маємо відносно достовірну інформацію про жителів уманського краю. У Тверському, Ніконовському, Лаврентіївському та інших літописних списках згадується, що тут проживали слов'янські племена – уличі і тиверці. Територію сучасної Уманщини населяли уличі, які за свідченням літописця Іпатія (922 рік) були потужним племінним об'єднанням. В Європейських джерелах зазначено, що уличі – «народ численний» – мали 318 міст і проживали від берегів Дніпра до Південного Бугу. Київські князі «ходили на них війною».

З літописів відомо, що князь Ігор вів війну з уличами: «По довгій війні приборкано їх; місто Пересічен (головне місто уличів) узято по трирічній облозі». Управління цією територією, або просто збір данини, у X столітті Ігор передав своєму воєводі Свенельду.

У південних степах краю безперервно з'являлися все нові і нові кочівники: торки, берендеї, печеніги. З кінця 11 ст. на півдні Уманщини в степах кочувало нове плем'я – половці, які перемогли кочівників-печенігів. Захоплення степів половцями створило перешкоди для київських ремісників і купців на

торговельному шляху з Візантією. Київські князі воювали з половцями упродовж майже двох століть. На зміну половцям в XIII столітті приходять монгольські племена.

Період Київської Русі. В період монгольського нашествя Уманщина входила до Брацлавської «тьми», на які були розділені землі Русі для зручності збору данини.

Місцевість Умані у період 1576-1654 років. З кінця XVI століття Уманщина, як і більшість українських земель, виявилася під владою Речі Посполитої. Українські землі, які межували з Диким полем і не були власністю феодалів, польська шляхта вважала пустинними. Спеціальна комісія сейму Речі Посполитої, оглянувши «пустелю» на території Уманщини, описала її природні межі, відзначила існування тут населених пунктів, але жодного з них не назвала.

Історики стверджують, що вже в 1576 р. серед інших козацьких полків існував і польський Уманський полк; його створення було обумовлене необхідністю захисту краю від набігів завойовників. Можна припустити, що саме у цей час, на крутому березі річка Уманки (Уми), починаються роботи з спорудження укріплень. Фортеця м. Умані з'явилася можливо ще у XVI столітті. Хоча на карті Київського воєводства, яку було складено французьким інженером Гійомом де Бопланом у середині 17 ст., Умань показано як місто; на цій карті розрізняються фортеці, міста, містечка тощо, тобто на середину 17 століття Умань не мала ніяких укріплень, навіть феодального замку. Таким чином питання щодо часу виникнення фортеці в Умані на сьогодні лишається відкритим.

Походження назви міста Умань невідоме, хоча існує декілька версій цього приводу. Частина дослідників вважає, що місто дістало назву від річки Уми, про яку згадується ще 1497 року в літописі, знайденому в монастирі Супрасль у Польщі. За одним переказом, назва міста походить від «уміння»

професіоналізму майстрів, які збували свої вироби з металу, дерева, глини на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Науковець Бевз Г. П. дійшов висновку, що назва міста пов'язана з назвою половецького племені куманів, їх країни Куманії і могла виникнути в результаті таких трансформацій: Куманія – Кумань – Гумань – Умань.

Умань за часів Гетьманщини, 1648-1654 роки; Уманська фортеця. Після розгрому козацьким військом на чолі з гетьманом Богданом Хмельницьким польського війська під Жовтими Водами і Корсунем в травні 1648 р. на боротьбу піднялося і населення Умані. У червні повстанці під керівництвом Івана Ганжі штурмом узяли Умань. Місто стало центром Уманського полку; тоді ж його було і укріплено.

В період Національно-визвольної війни України (1648–1657 рр.) уманське козацтво було складовою частиною армії Богдана Хмельницького і брало участь в усіх значних військових операціях. Уманський козацький полк, утворений в 1648 році, був одним з найбільших в Україні; він ділився на 14 сотень, в яких за реєстром на 1649 рік значилося 2976 козаків і його територія складала 8991 кв. км.

Неодноразово обороною уманської фортеці керував соратник Хмельницького вінницький полковник Іван Богун. Так у 1654 року Умань взяли в облогу війська під командуванням Станіслава «Ревери» Потоцького та Стефана Чарнецького, Старе і Нове місто були спалені, але замок вистояв.

20 січня 1655 року місто в другий раз було взято в облогу Потоцьким, на цей раз разом з татарським військом, але і вдруге Богун оборонив місто (уманську фортецю Богун перетворив на неприступну).

Умань під владою Польщі, 1658-1712; занепад міста. Згідно з Гадяцькою угодою 1658 року Уманщина у складі Брацлавського воєводства відійшла до Польщі. У цей важкий час в історії України, відомий як Руїна, війни і повстання

не припинялися. Часто мінялися гетьмани: Іван Виговський, Юрій Хмельницький, Павло Тетеря, Степан Опара. На початку липня 1669 року в Умані була скликана козацька рада для вирішення питання кому бути гетьманом України. Уманська рада обрала гетьманом Правобережної України уманського полковника Михайла Ханенка, який очолив полк ще за часів Б. Хмельницького. З 1669 по 1674 рік місто Умань було гетьманською резиденцією, тобто тимчасовою столицею Правобережної України.

За середньовіччя і у взаємозв'язку зі шляхами, що вели до фортеці, склалися старі передмістя, історичні райони центральної частини Умані.

На початок XVIII століття припадає занепад міста. Війна 1670-1671 років між гетьманами правобережної України Петром Дорошенком та Михайлом Ханенком призвела до руйнації Умані, зменшення кількості її жителів.

Після Полтавської трагедії 1712 році, за розпорядженням російського імператора Петра I всі вцілілі уманчани були примусово переселені на лівий берег Дніпра.

Занепад міста продовжується аж до 1726 року, коли м. Умань з околицями переходить у володіння Францішика Потоцького. Польське володарювання не лише економічно пригнічувало український народ. У XVIII столітті посилювалися національно-релігійні утиски, коли боротьбу проти православного населення вело католицьке духовенство. Тому народ повставав. З найбільших повстань в Умані відомі 1737, 1749, 1750 рр.

Умань у власності Потоцьких, 1726-1832 роки; Магдебурзьке право. У другій половині XVIII століття м. Умань почало швидко розвиватись. Цьому сприяло впровадження в Умані у 1760 році Магдебурзького права. У місті розпочинаються будівельні роботи, було зведено будівлю міської ратуші).

В цей час Умань стає культурно-освітнім центром. Тут в 1764-1765 роках коштом власника Умані польського магната Францішека Салезія Потоцького засновано уніатський монастир і католицьку духовну школу на 400 учнів.

На цей час місто було добре укріплене. 8 квітня 1760 року тут було урочисто відновлено фортецю. 28 березня 1761 року спорудження фортеці (Старе місто) завершилося. Фортеця була розташована на пагорбі, мала дві брами – Новоміську та Раківську. Місто-фортецю оточували круті схили долини річки Уманки та глибокого яру. З боку передмістя, Нового міста, Старе місто було відділено сухим ровом і земляним валом, по якому було зведено частокол з дубових паль. В середині фортеці розташовувався двоповерховий будинок уманського комісара. За фортечними мурами знаходилися будівлі Свято-Богородицького василіанського монастиря та монастирської школи (колегії), костьол, синагога, ратуша, дерев'яні житлові будинки.

21 червня 1768 року, під час козацько-селянського національно-визвольного повстання в Правобережній Україні (відомого як Коліївщина), м. Умань взяли гайдамаки, очолювані запорізьким козаком Максимом Залізнякам і уманським сотником Іваном Гонтою. При цьому взяття міста супроводжувалося масовими вбивствами, відомими як «уманська різанина». За різними оцінками сучасних істориків, від 12 до 20 тисяч мешканців м. Умані та біженців з його околиць було вбито.

Умань у складі Російської імперії (1793-1917 рр). З 1793 року за другим поділом Польщі, м. Умань стала частиною Російської імперії, повітвим містом Київської губернії, але залишилася особистою власністю графів Потоцьких.

Парк «Софіївка», 1796-2007 роки. У 1795 році в Умань на постійне місце проживання переїхав власник міста – магнат Станіслав Щенсний Потоцький. Одного разу під час полювання Потоцький побував в урочищі Кам'янка, яке починалося від Красної греблі на річечці Багно, що впадала в Уманку. Прорізане

ярами урочище сягало скелястого берега Багна і було надзвичайно мальовниче. Після цього граф розпочав розмову з архітектором Л. Метцелем про можливість спорудження на цьому місці парку, який він вирішив назвати на честь своєї майбутньої дружини Софії «Софіївкою». Восени 1796 року почалося будівництво парку. Одночасно з будівельними роботами велися численні посадки місцевих видів дерев на навколишніх пагорбах, а в окремих місцях – і рідкісних екзотичних рослин. Нині Національний дендрологічний парк «Софіївка» – це і музей природи, і садово-паркового мистецтва світового значення. У світовому списку таких цінностей парк стоїть в одному ряду з кращими шедеврами ландшафтної архітектури Європи. У 2007 році «Софіївку» було визнано одним з Семи Чудес України.

Умань з часу приєднання Правобережної України до Росії (1797-1834 рр.).

З XIX століття, доля міста пов'язана з брацлавськими хасидами – однією з течій іудаїзму. В Умані в останні роки життя знаходився і у 1811 році помер Рабин Нахман (Ребе) з Брацлава – правнук засновника і одного з відомих лідерів хасидизму цадика Бешта (Баал Шем Това). Щорічно молитися на могилі свого духовного провідника приїжджають тисячі паломників, віруючі з понад 25 країн світу.

В період руху декабристів в Україні, в Умані жив член «Союзу благоденства» і Південного товариства декабристів князь С. Г. Волконський з дружиною Марією – дочкою генерала М. М. Раєвського, правнучкою М. В. Ломоносова. Генерал С. Г. Волконський координував переговори та зв'язки між Південним і Північним товариствами, разом з В. Л. Давидовим очолював Кам'янську управу декабристів. На квартирі Волконських бував відомий декабрист П. И. Пестель.

В 1834 році м. Умань була конфіскована російським урядом у родини Потоцьких за участь у Польських повстанні 1831 року.. В 1838 році місто

переходить у володіння відомства військових поселень Київської та Подільської губерній. В цей період розпочалась активна забудова аристократичної частини міста. Вулиці покривають бруківкою й заповнюють гасовими ліхтарями, будують торгові ряди.

У 1826 році в місті будується костел Успіння Богородиці. Він зберігся до наших днів. Нині в будівлі знаходиться картинна галерея.

У другій половині XIX столітті м. Умань – повітове місто Київської губернії. У ньому проживало 28628 осіб (14417 чоловіків і 14211 жінок). У місті нараховувалося 26 державних будівель, діяли 5 православних церков, 1 католицька, синагога і 17 молитовних будинків. Умань займала значне місце в торгівлі серед міст Київської губернії. З часу відкриття руху по уманській гілці Південно-Західної Залізниці (1891 р.) Умань стала центром торгівлі хлібом Уманського, Звенигородського, Сквирського і Таращанського повітів. Велася значна торгівля мануфактурними і галантерейними товарами. У місті діяли 20 фабрик і заводів (6 цегляних, на яких працювали 86 робітників з обсягом виробництва на суму 18300 рублів в рік; маслоробних – 5, з 33 робітниками на 27700 рублів; пивоварних – 2, з 29 робітниками на 55000 рублів; винокурня, з 14 робітниками на 14737 рублів; спиртоочисний, з 6 робітниками на 28000 рублів; тютюнова фабрика, з 16 робітниками на 15000 рублів; підприємство з випуску штучної мінеральної води, з 6 робітниками на 3500 рублів. Крім того, діяли два парові млини (виробництво на 140000 рублів), 2 друкарні і книжковий магазин. У місті працювало 2 лікарні, гімназія, училище землеробства і садівництва (в «Софіївці»), духовне, міське двокласне училище, метеорологічна станція.

Вокзал було створено у 1890 – 1891 роках, майже одночасно з відкриттям уманських гілок, які з'єднували з однієї сторони головну лінію Південно-Західних залізниць з Фастівською дорогою (лінія Вапнярка – Шпола), а з іншої – встановлювали зв'язок міста Умань та його району з північчю Росії (лінія

Козятин – Умань), збудований за береговою схемою (будівля розташована паралельно залізничним коліям).

Ні у одному місті області не збереглося скільки старовинних будівель, вулиць і кварталів, як в Умані. Тут знаходиться монастир Василіан, а також Собор першого Пречистого Богородиці і Торгові ряди, які, як і парк «Софіївка», включені до переліку надбань національної культурної спадщини.

В Україні існує не так багато міст, навколо яких перепліталось скільки загальновідомих історичних подій і літопис яких був би нерозривно пов'язаний з такою кількістю історичних діячів різних епох.

У 1806 році на військовій службі в Умані знаходився видатний український письменник Іван Петрович Котляревський, який своїм творчим доробком спростував нігілістичне відношення російських реакційних сил суспільства відносно самої можливості створення літератури мовою українського народу. Його «Енеїда» – перший твір, написаний «мовою селян і міщан», тому Котляревський отримав епітет «батька сучасної української літератури».

Історичні і літературні джерела свідчать, що в Умані бував Тарас Григорович Шевченко. Уперше він відвідав Уманщину десятирічним хлопчиком, коли чумакував разом з батьком, їздив з ним до Умані і Тального. Повторно – у 1845 році, коли Шевченко як художник подорожував історичними місцями України. Про «Уманський сад», тобто «Софіївку» Шевченко згадує в поемі «Княгиня»: «Бачив я за своє життя такі порядні сади, як, наприклад, Уманський і Петергофський». Про Умань писав Тарас Григорович у відомій історичній поемі «Гайдамаки», один з розділів якої носить назву «Гонта в Умані».

У 1898 році видатна українська поетеса Леся Українка відвідала в Умані своїх родичів. Зупинявся в місті великий російський поет Олександр Сергійович Пушкін, проїжджаючи в 20-х рр. XIX ст. з Кам'янки до Тульчину.

Пам'ятає місто Володимира Івановича Даля – автора «Толкового словаря живого великорусского языка», який у кінці березня 1830 року був призначений завідуючим тимчасовим госпіталем в Умані і став відомим хірургом.

В м. Умані пройшли дитячі і юнацькі роки поета, академіка Праці Миколи Платоновича Бажана. У його творчому спадку є такі праці, як «Гетто в Умані», «Уманські спогади» та ін.

Умань у часи СРСР (1917-1990 рр.). В період Другої світової війни після поразки у прикордонних боях радянської Армії 1 танкова група німецьких військ під командуванням Евальда фон Клейста 15 та 16 липня 1941 року змогла захопити важливі транспортні вузли на північ від Умані – Бердичів та Козятин відповідно.

Понад два з половиною роки німецько-фашистські окупанти розорили і руйнували Умань, піддавали тортурам і знищували людей. Жертвами фашистів стали 25 тисяч чоловік, 7 тисяч хлопців і дівчат з Умані вивезено на примусові роботи до Німеччини. Понад 12 тисяч мирних жителів, в основному єврейської національності страчено в Сухому яру, який називають Уманським «Бабиним яром». Німці ж у своїх архівних документах називали його «шталаг № 349». Це був один із перших нацистських концентраційних таборів на території України. За даними німецького командування на 14 серпня 1941 року в Уманському таборі знаходилось 50 000 радянських військовополонених (за іншими даними – до 70 000).

Під час Умансько-Ботошанської операції радянські війська 10 березня 1944 року з ходу визволили місто Умань. Військам, які брали участь у боях прориву оборони, розгромі умансько-христинівського угруповання противника,

ході яких було звільнено місто Умань, наказом Ставки ВГК від 10 березня 1944 року була оголошена подяка і у Москві дано салют 20-ма артилерійськими залпами із 224 гармат.

Умань за часів незалежної України 1990-ті - 2010-ті роки. Зростання інтересу до культури і традицій українського народу, наявність фондів колекцій і етнографії дали можливість створити експозицію музею культури і побуту Уманщини, яка була відкрита 1 вересня 1992 року. У ній представлені: міщанський побут Уманщини кінця XIX – початку XX ст. (меблі, предмети побуту): селянський побут (меблі, посуд, одяг, побутові і ритуальні речі): сучасні народні промисли (керамічні вироби, вишивки, розписи і так далі).

З 1993 року функціонує Музей діячів літератури і мистецтв Уманщини, де експонуються меморіальні речі, літературні праці, витвори мистецтва і інші речі, які розповідають про життя і творчий шлях літераторів, художників, скульпторів, чиє життя почалося або проходило в місті і районі. Це поети Микола Бажан, Г. Гурович, письменники Юрій Смолич, Г. Полянкер, И. Кулик, художники Іван Їжакевич, Ф. Бокало, Л. Крамаренко, Г. Турчак, К. Мекіндо, художник кіно Ю. Майер, композитор Д. Демуцький, диригент О. Сорока, сучасні уманські письменники і поети. На базі музею проходять уроки літератури, зустрічі з письменниками, інші літературно-художні заходи.

Постановою Кабінету Міністрів України № 878 від 26 липня 2001 року місто Умань занесене до списку історичних населених місць України.

Пріоритети і масштаби розвитку Умані як туристичного центру визначені в затвердженій на сесії міської ради 21 грудня 2001 року Стратегічній концепції розвитку міста. Мета концепції – розвиток і забезпечення високорозвиненої туристичної інфраструктури і сервісу, стабільного економічного добробуту, інтеграція вищих учбових закладів в європейську і світову системи освіти.

У 2000 році, Дендрологічний парк «Софіївка» було занесено до Попереднього списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

2.2. Населення Умані

За часів середньовіччя в місті проживали українці, поляки та євреї. Дані про чисельність єврейського населення Умані та Уманського повіту містяться в офіційних матеріалах першого всеросійського перепису населення Російської імперії, який проходив в 1897 році. Згідно з цим переписом, в Уманському повіті проживало 37641 євреїв, з них в місті Умань - 17709. Це становило відповідно 11,7% від усього населення повіту і 57,0% від населення міста Умань. В цілому в повіті євреї займали друге місце за чисельністю після українців, а по місту Умані євреї склали переважну більшість. Крім повітового центру євреї проживали, переважно, в містечках Тальне, Буки, Торговиця і в селах Ладижинка і Соколівка. Більшість єврейського населення Уманщини проживало в повітовому центрі і містечках та займалося розвитком торгівлі, промислових галузей, культури, освіти і т.д. Єврейське населення брало участь у всіх найважливіших сферах суспільного виробництва і культури. Найбільш поширеним видом його діяльності була торгівля, якою займалася майже половина єврейського населення повіту. Близько 30% єврейського населення повіту працювало в виробничих і переробних галузях.

Найменша кількість євреїв було серед адміністрації, в судах, в поліції, збройних сил. Політика Російсько Імперії не передбачала участі єврейського населення в управлінських структурах державного апарату. На права євреїв у державній або громадській діяльності існували виняткові обмеження. До 1835 року євреї взагалі не мали права перебувати на державній службі. Згодом, у 1882 році було дозволено заміщення євреями посад військових лікарів і фельдшерів, але не більше п'яти відсотків від загального медичного персоналу.

Релігійні утиски і приниження, а також заборони на вибір професії та участь у самоврядуванні, високі податки, величезне, штучно створене скупчення єврейського населення, часті погроми, призвели до масової зарубіжної еміграції євреїв в кінці XIX - на початку XX століття. Попри це, на 1900 рік населення Уманського повіту в цілому збільшилася на 2011 чол. (В порівнянні з даними перепису 1897 року), але в багатьох населених пунктах євреїв вже не значилося. І хоча в XIX столітті євреї становили значну частину населення Уманського повіту, в кінці століття в місті Умані їх залишилося близько 57%. Однак, царський уряд продовжував знищувати самобутній уклад життя єврейського населення, систему освіти, мову, самоврядування, їх відданість традиціям і общинним авторитетам. Протягом XIX століття царською владою було видано ряд жорстоких законодавчих актів, які призвели до скорочення єврейського населення краю, в т.ч. і Уманщини. В кінці XIX століття царська політика щодо євреїв була досить відкритою: або асиміляція, або еміграція. Зокрема, основні потоки еміграції єврейського населення були в США, Ерец Ізраель - Землю Ізраїлю, Аргентину, Канаду і ряд інших держав.

Після 1917 року розпочалась внутрішня еміграція населення в межах Радянської держави. Основною причиною внутрішньої еміграції було велике скупчення єврейського населення в містечках, де вони перебивалися випадковими заробітками, і мали складне економічне становище. Зокрема, єврейське населення Умані було обкладено високими податками, які постійно збільшувалися. Обмеження у виборі професії призвели до перенасичення фахівцями ремісничої справи, що створило безробіття через значну їх кількість.

В період Громадянської війни в Російській імперії (1918 – 1920 рр.) однією з самих значних істотних причин масової еміграції єврейського населення були часті погроми.

Після закінчення Громадянської війни, незліченних погромів економічне становище населення Умані набагато зменшилось. У місті не було роботи. Колишні крамарі, дрібні ремісники, служителі культу, були оголошені «нетрудовим елементом» - «позбавленцями»: їх позбавили виборчого права, обмежили в прийомі на роботу і в отриманні житла.

В 1936 році був закритий молитовний будинок і в Умані.

Радянська влада боролася з кошерним забоєм худоби та птиці, забороняла випікати мацу, не дозволяла робити обрізання хлопчикам і змушували єврейських дітей вчитися по суботах. Єврейські релігійні рухи в Україні пішли в підпілля; влада проводила масові обшуки і арешти, відправляли рабинів в тюрми, тисячами засилали їх у віддалені райони Сибіру і Казахстану. Багато з рабинів загинули у сталінських таборах.

У ці роки релігійна громада Умані існувала лише формально, зустрічалася лише таємно. Єврейський еміграційний потік з кожним роком ставав все більшим.

2.3. Історичні поховання. Єврейський цвинтар

Під утиском з боку Польщі, в Правобережній Україні та релігійним гнобленням польської римо-католицької церкви й шляхти, у 1768 році, українські кріпаки-втікачі, невдоволені селяни, зубожілі козаки, ремісники та розсерджені дрібні міщани й ремісники об'єднувалися в групи гайдамаків. Запорізькі козаки були серед них на провідних ролях як організатори повстанських загонів. Під час низки повстань, відомих під назвою Коліївщина, гайдамаки грабували й палили міста та панські маєтки польської шляхти, вбивали римо- й греко-католицьких священнослужителів, польську шляхту, а також євреїв, хоча їх і не вважали головним ворогом. Кульмінацією Коліївщини стало взяття Умані під керівництвом запорізького козака Максима Залізняка.

Місцевий козацький сотник Іван Гонта, якому було доручено захищати місто, раптом перейшов зі своїми силами на бік гайдамаків. Ще один крок зробив польський воєвода, який уклав сепаратну угоду з нападниками, полишивши євреїв захищатися самотужки. Кілька тисяч євреїв сховались в синагогозі, де їх було знищено гарматним вогнем. За три дні загинули тисячі євреїв, поляків й уніатів. Повстання зрештою придушила польська й російська влада. Так в Умані з'явився цвинтар поховань єврейських мучеників 1768 року.

Умань пізніше стала великим центром паломництва як місце поховання хасидського лідера, рабина Нахмана з Брацлава. Цадик Нахман був одним з найбільш впливових лідерів хасидизму і значно розвинув цей релігійний і духовний рух. Поховали по його заповіту на старовинному єврейському цвинтарі, де були поховані жертви трагедії 1768 року. Він заповів своїм послідовникам, що, помолившись на його могилі, вони отримають духовне очищення і досконалість.

На Плані міста Умані 1842 року було позначено вищезазначений Єврейський цвинтар (План міста Умані 1842 року додається).

На сьогодні, межі цвинтаря не визначені. Під час земельних робіт неодноразово знайдені залишки поховань як в межах Єврейського цвинтаря, зазначеного на плані 1842 року, так і за його межами, що свідчить про розширення меж кладовища. Проте, поховання офіційно не фіксувались та не було проведено відповідну експертизу. Для остаточного визначення меж цвинтаря необхідно провести відповідні дослідження на всій території Історико-культурного центру на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів Цадика Нахмана, що визначена цією роботою.

У 1941 німецькі війська захопили всю територію України. Протягом двох років нацистської окупації було вбито 17,000 євреїв Умані. Старий єврейський цвинтар був знищений. Будинок над могилою цадика Нахмана сильно

постраждав під час бомбардування в 1944. Більшість з могил, включаючи могилу Нахмана, занурилися глибоко в землю. Після завершення Другої світової війни кілька хасидів прибули на могилу і виявили, що там залишилася лише могильна плита.

2.4. Історія хасидизму в Україні

Хасидизм - широко поширений народний релігійний рух, який виник у східноєвропейському іудаїзмі в другій чверті 18 ст. і існує по цей час. Хасидизм дав початок громадам, на чолі яких стоять цаддіки.

Виникнення хасидизму викликано причинами, іманентними іудаїзму, проте на характер цього руху і на його історію мали вплив і зовнішні чинники, в першу чергу ситуація в Польщі в 18 ст. Занепад і розділи Польщі (1648-1795) викликали ускладнення для єврейського населення країни, породили соціальні проблеми, ускладнили діяльність керівників громад та рабинів. Одночасно відбувався розпад єврейського самоврядування, а також зростання впливу на євреїв Польщі месіанських рухів. Всі ці фактори створили сприятливу атмосферу для появи нових ідей, виникнення нових соціальних відносин і поширення екстатичної містики.

У першій половині 18 ст. в багатьох громадах південно-східної Польщі існували саббатіанські (див. Саббатай Цві) гуртки, деякі з них діяли відкрито, а деякі - таємно. Навіть там, де вплив саббатіанства було незначним, було прийнято вивчати каббалу і процвітали каббалістичні звичаї. Під впливом цих віянь з'явилися хасиди-кабалісти, що виділялися своєю релігійністю: серед них були аскети-одинаки, які проводили дні в постах, молитвах і покаянні, а також групи (Хевра хасидим, хавура Каддіш і т. Д.; см. хавура), полум'яне щоденне служіння яких полягало в молитвах, вченні і виконванні заповідей. Їх молитва, яка була створена за новою редакцією молитовника, супроводжувалася

особливими рухами тіла, радістю, радісними піснями і танцем. По суботах вони одягалися в білі шати, деякі вплітали в кисті цїціт лазурові нитки. Вони зазвичай проводили багато часу за трьома традиційними суботніми трапезами і нерідко вживали міцні напої. Деякі з них (а також з хасидів-аскетів) були таємними прихильниками вчення саббатіанців. Групи перших хасидів були нечисленними і закритими, і їх вплив на широкі маси євреїв був незначним. Деяких хасидів шанували як носіїв духу святості, однак на цьому етапі з їхнього середовища ще не виділилися керівники, здатні організувати навколо себе згуртовану громаду, на відміну від виниклого згодом на їх базі хасидизму бештіанського спрямування. Географічно групи виникли в цілому в тих місцях, з яких почалося поширення хасидизму: спочатку на південних околицях колишньої Речі Посполитої (Поділля), потім на Волині, в Білорусії і Галичині, пізніше - в центральній Польщі, Угорщини та Молдавії.

Великий вплив хасидизму в Україні був - на Волині, на Поділлі, в Київщині - на громади, а також на рабинів. У 1784 р раббі Леві Іцхак перебрався з Пінська до Бердичіва, де протягом 25 років займав посаду глави бет-Діна і зібрав навколо себе велику громаду. Він багато роз'їжджав по єврейських містечках, проповідував ревне служіння Богу і чимало сприяв поширенню хасидизму. Іншими цаддіками Волині були раббі Зеєв Вольф з Житомира (помер в 1800 р) і раббі Мордехай з містечка Несухойжі Волинської губернії (нині м Несухоеже Волинської області, Україна). Невелика громада утворилася навколо раббі Менахема Нахума (1730-98) з Чорнобиля (Київська губернія), який займався розповсюдженням хасидизму, роз'їжджаючи по різних громадах. Його син раббі Мордехай був першим з династії Чорнобильських цаддиків.

Раббі Аврахам (прозваний Ха-мал'ах - 'Ангел'), син Дова Бера з Межирича, не став хасидських лідером. Його син, раббі Шалом Шрага з Погребищ (1766-1803), керував невеликою громадою, син Шалома, раббі

Аврахам, був першим, кого в хасидизмі називали Янука (`младенец`), так як він очолив хасидських громаду в самому юному віці. Брат Аврахама, раббі Ісраель з Ружина, - родоначальник династії Ружинського-Садагорських цаддіков (див. Ружинський цаддік).

На Поділлі жили онуки Бешта (від його дочки Аделі). Раббі Моше Хаїм Ефраїм з Судилкова (нині Хмельницька область), не очолив громади, але зібрав перекази про Бешт, які опубліковані в книзі «Дегель Махане Ефраїм». Раббі Барух з Меджибожа, молодший брат Моше Хаїма Ефраїма (помер в 1811 р), 30 років керував невеликою громадою в Тульчині (нині Вінницька область, Україна) та Меджибожі. Раббі Нахман з Брацлава, син Фейги, дочки Аделі, був видатною особистістю і залишив значний слід в хасидизмі. Учні у нього було мало, один з них - раббі Натан Штернхарц (1780-1845), який записав його висловлювання, сприяв широкому поширенню його вчення. Раббі Нахман мав безліч супротивників усередині самого хасидизму, головним з яких був раббі Ар'є Лейб зі Шполи (нині Київська область; 1725-1812 рр.), Прозваний Шполер Зейді (`дідусь з Шполи`). Після смерті раббі Нахмана його учні залишили місце цаддіка незайнятим, і протягом багатьох поколінь брацлавські хасиди продовжують відвідувати його могилу в м. Умані.

2.5. Брацлавські хасиди

Брацлав - це назва українського містечка, в якому Раббі Нахман провів 8 останніх років свого життя. Засноване ним напрямом Хасидизму стало називатися Брацлавським. Брацлав нерідко транслітерують по-різному: частіше Бреслая, але зустрічається також і Браслав. Брацлав знаходився в Подільській губернії, на півдорозі між містами Немирів і Тульчин (нині Вінницька область).

Зазвичай, хасидські групи отримували свою назву по імені міста, в якому проживав їхній лідер, Ребе, і в більшості випадків зберігали своє первісне ім'я,

навіть якщо більшість, або вся група, включаючи Ребе, змінювало місце проживання. Коли в 1802 році Раббі Нахман вперше оселився в Брацлаві, він сказав, що відтепер його послідовники будуть завжди називатися брацлавських хасидів. І сьогодні це так, не дивлячись на те, що Бреславський рух поширився по всьому світу.

Майбутній цадик Нахман народився в 1772 році в містечку Меджибіж. Хлопчик спочатку повинен був стати рабином. Він часто молився, але намагався втекти для цього в ліс, на річку чи в поле.

За єврейським звичаєм, єврейська дитина досягала повноліття до 13 років, після досягнення цього віку він мав право вступати в шлюб. Тому Нахмана до чотирнадцяти років оженили на дочці заможного землевласника з Гусятин. Коли тесть помер, Нахман переїхав у містечко Медведівка і саме там прийняв сан цадика. Тут же, в Медведівці, цадик Нахман починає формувати свою систему бачення віри починає проповідувати свої ідеї. Місцеві євреї швидко перейнялися розумінням до проповідей молодого цадика і невдовзі обрали його своїм ребе - вчителем, хоча цадик Нахману до того моменту не виповнилося й 20-ти років.

Цадик Нахман проповідував, що молитва не повинна бути гнітючою, вимовляти її потрібно упереміш з танцями, піснями і взагалі з усіляким веселощами. Крім того, цадик Нахман рекомендував своїм парафіянам відступити від глав Тори і молитися на рідному ідиші, а не на івриті, як це заведено в класичному іудаїзмі. На основі цих тез і була сформована група брацлавських хасидів.

Незважаючи на поважний статус, цадик Нахман жив досить скромно, не збираючи собі заощаджень. Відвідавши Ізраїль, цадик Нахман займається вивченням Каббали і знайомиться з самими відомими богословами того часу. Провівши зиму на Святій Землі, Нахман повертається додому і, оселившись в

Немирові, починає проповідувати хасидизм серед своїх численних учнів. Одного разу, перебуваючи в Умані, він відвідав єврейський цвинтар, де було поховано велику кількість єврейського населення, що загинули в часи Коліївщини. Цадик Нахман молився на цих могилах і виявив бажання бути похованим саме тут.

Так сталося, що один рік померли від туберкульозу двоє синів Нахмана, а потім і дружина. Сам Нахман теж був вражений цією смертельною на той час недугою. Будинок цадика у Брацлаві згорів під час пожежі у 1810 році, і тоді Нахман відправився жити до Умані. Остання проповідь цадика Нахмана відбулася до Нового року за іудейським календарем. В проповіді він заповів послідовникам приїжджати на його могилу до Умані. Через місяць цадика Нахмана не стало. Цадик Нахман народився 4 квітня 1772 року у Меджибіжі, Подільського воєводства – помер 16 жовтня 1810 року у м. Умань, Київської губернії.

наї та обряди, утворювати національно-культурні товариства центр, заклади культури та проводити будь-яку іншу діяльність у сфері культури, що не суперечать законодавству.

3.1. Указ Президента № 283/94 від 7 червня 1994 року «Про створення Історико-культурного центру в місті Умані Черкаської області».

Відповідно до ст. 106 Конституції України від 28.06.1996 № 254/96-ВР, Президент України на основі та на виконавстві Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України.

Враховуючи численні зусилля іудейської релігійної громади брацлавських хасидів міста Умань Черкаської області та інтаримуюче ініціативу виконавчого комітету Уманської міської Ради народних депутатів, Президент України Кравчук Леонід Макарович видає Указ № 283/94 від 7 червня 1994 року «Про створення Історико-культурного центру в місті Умані Черкаської області».

3. ПРАВОВИЙ СТАТУС ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЦЕНТРУ НА МІСЦІ ПОХОВАННЯ ДУХОВНОГО ЛІДЕРА БРАЦЛАВСЬКИХ ХАСИДІВ ЦАДИКА НАХМАНА У М. УМАНІ

Відповідно до ст. 9 закону України «Про культуру» від 14.12.2010 № 2778-VI, в Україні гарантується можливість утворення різних за формою власності та видами діяльності у сфері культури культурних центрів. Законодавчими актами можуть визначатися особливості утворення окремих закладів культури.

Згідно ст. 10 Закону, держава створює умови для культурного розвитку громадян України всіх національностей, сприяє залученню їх до спільного процесу створення культурних цінностей. Громадяни України будь-якої національності мають право зберігати, розвивати і пропагувати свою культуру, мову, традиції, звичаї та обряди, утворювати національно-культурні товариства, центри, заклади культури та провадити будь-яку іншу діяльність у сфері культури, що не суперечить законодавству.

3.1. Указ Президента № 283/94 від 7 червня 1994 року «Про створення Історико-культурного центру в місті Умані Черкаської області».

Відповідно до ст. 106 Конституції України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України.

Враховуючи численні звернення іудейської релігійної громади брацлавських хасидів міста Умань Черкаської області та підтримуючи ініціативу виконавчого комітету Уманської міської Ради народних депутатів, Президент України Кравчук Леонід Макарович видав Указ № 283/94 від 7 червня 1994 року «Про створення Історико-культурного центру в місті Умані Черкаської області».

Зазначеним Указом Президент постановив наступне:

1. Створити Історико-культурний центр на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів цадика Нахмана у місті Умані Черкаської області;
2. Рекомендувати Уманській міській раді народних депутатів надати Центру у користування землі, віднесені її рішенням до категорії історико-культурного призначення, а також вирішити в установленому порядку питання про відселення громадян з будинку, що знаходиться на цих землях;
3. Кабінету Міністрів України надати допомогу Уманській міській раді народних депутатів у створенні Центру.

Відповідно до ст. 24. Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР, органи місцевого самоврядування та їх посадові особи діють лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією і законами України, та керуються у своїй діяльності Конституцією і законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України.

3.2. Рішення Виконавчого комітету Уманської міської Ради

Відповідно до ст. 144 Конституції України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території.

3.2.1. Рішення Виконавчого комітету Уманської міської Ради № 264 від 14 липня 1994 року «Про заходи на виконання Указу Президента України «Про створення історико-культурного центру в м. Умані»

На виконання Указу Президента України № 283/94 від 7 червня 1994 року «Про створення Історико-культурного центру в місті Умані Черкаської області»,

керуючись чинним законодавством, беручи до уваги правові висновки спілки адвокатів України та заяву іудейської релігійної громади брацлавських хасидів, Виконавчий комітет Уманської міської Ради прийняв рішення № 264 від 14 липня 1994 року «Про заходи на виконання Указу Президента України «Про створення історико-культурного центру в м. Умані».

Зазначеним Рішенням Виконавчий комітет Уманської міської ради вирішив наступне:

1. Керуючись ст. 8 «основ законодавства України про культуру» та ст. 19 Закону України «Про свободу совісті», задовольнити прохання іудейської общини брацлавських хасидів міста Умань про створення Історико-культурного центру на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів цадика Нахмана при іудейській громаді брацлавських хасидів м. Умані і запропонувати їй виробити положення (статут) центру та подати його на реєстрацію в установленому порядку до 01.09.94 р.;
2. Порушити клопотання перед Кабінетом Міністрів України про виділення коштів для відселення громадян будинку, що знаходяться на землях віднесених рішенням міської Ради до земель історико-культурного призначення та провести їх відселення до 1995 року;
3. Відділу культури в установленому законом порядку подати матеріал для реєстрації історико-культурного центру, як історико-культурної пам'ятки;
4. Для надання методичної допомоги та з метою координації дій в масштабах міста створити координаційну раду;
5. Догляд та опіку над похованням передати іудейській релігійній громаді брацлавських хасидів м. Умані. Рекомендувати їй внести пропозиції до виготовленню генерального плану розвитку центру з урахуванням

канонічних вимог, а визначенням його меж, охоронних зон, зон регулювання забудови, а також обсягів, вартості і термінів проведення робіт по будівництву, упорядкування і благоустрою поховання та прилеглих територій;

6. Підтримати звернення релігійної громади до Уряду та різних благодійних центрів, іноземних інвесторів з клопотанням про виділення коштів для вищезазначених потреб;
7. Зважаючи на правові висновки спілки адвокатів України, передати землю на місці поховання цадика Нахмана, віднесену рішенням сесії міської Ради до земель історико-культурного призначення в довгострокову оренду на 50 років, звільнивши на перших п'ять років від орендної плати іудейській общині брацлавських хасидів м. Умані. Винести на розгляд сесії питання розширення меж земель історико-культурного призначення до 0,4340 га.

При цьому, Рішення № 264 від 14 липня 1994 року «Про заходи на виконання Указу Президента України «Про створення історико-культурного центру в м. Умані» є ненормативним актом, на підставі якого виникають, змінюються та припиняються права та обов'язки, та відповідно є актом одноразового застосування, що вичерпує свою дію фактом виконання (у тому числі затвердження даної проектної документації).

3.2.2. Рішення Виконавчого комітету Уманської міської Ради № 375 від 13 жовтня 1994 року «Про розгляд зон розвитку історико-культурного центру м. Умані»

На виконання рішення Міськвиконкому № 264 від 14 липня 1994 року «Про заходи на виконання Указу Президента України «Про створення історико-культурного центру в м. Умані» та у зв'язку з розробкою генерального плану розвитку історико-культурного центру брацлавських хасидів, з урахуванням

канонічних вимог, визначенням охоронних зон та зон регулювання забудови, Виконавчий комітет Уманської міської Ради прийняв рішення ради № 375 від 13 жовтня 1994 року «Про розгляд зон розвитку історико-культурного центру м. Умані».

Зазначеним Рішенням Виконавчий комітет Уманської міської ради вирішив наступне:

1. Погодити охоронну зону забудови історико-культурного центру в межах будинковолодінь:
 - по вул. Пушкіна: №№ 24, 26, 28, 30, 32, 41/24, 43, 45, 47, 49, 51, 53, 55, 57, 54/22, 56, 58, 60, 62, 64, 66;
 - по вул. Белінського: №№ 2, 4, 6, 8, 9, 11, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 20а, 26, 28, 30, 34, 36, 38, 40;
 - по вул. С.Перовської: №№ 1, 2, 3, 4, 7, 9, 11, 5;
 - по вул. Прохожій: №№ 15, 17, 21;
 - по вул. Челюскінців: №№ 8, 12.
2. МВВС припинити прописку громадян в будинки, які визначені охоронною зоною;
3. Бюро технічної інвентаризації та нотаріальній конторі здійснювати видачу довідок, необхідних для відчуження будівель, які знаходяться в охоронній зоні, за погодженням Міськвиконкому;
4. Авторам проекту генерального плану визначити зони регульованої забудови, без знесення житлових будинків;
5. Управлінню містобудування і архітектури міста дати пропозиції Міськвиконкому про резервування земельних ділянок для перенесення житлових будинків із охоронної зони.

При цьому, Рішення № 375 від 13 жовтня 1994 року «Про розгляд зон розвитку історико-культурного центру м. Умані» є ненормативним актом, на

підставі якого виникають, змінюються та припиняються права та обов'язки відповідно є актом одноразового застосування, що вичерпує свою дію фактом виконання (у тому числі затвердження даної проектної документації).

3.2.3. Рішення Виконавчого комітету Уманської міської ради № 431 від 10 листопада 1994 року «Про реєстрацію положення про Історико-культурний центр»

На виконання рішення Міськвиконкому № 264 від 14 липня 1994 року «Про заходи на виконання Указу Президента України «Про створення історико-культурного центру в м. Умані», Виконавчий комітет Уманської міської Ради прийняв рішення ради № 431 від 10 листопада 1994 року «Про реєстрацію положення про Історико-культурний центр».

Зазначеним Рішенням Виконавчий комітет Уманської міської Ради вирішив наступне:

1. Зареєструвати Положення про Історико-культурний центр в м. Умані Черкаської області;
2. Дозволити відкрити розрахунковий рахунок, виготовити печатку штамп з назвою центру;
3. Керівнику центру в своїй діяльності керуватися чинним законодавством та даним Положенням;
4. Від плати за реєстрацію Положення Історико-культурний центр звільнити.

Отже, враховуючи вищезазначені документи, можна зробити висновок, що в 1994 році був створений Історико-культурний центр на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів цадика Нахмана у місті Умані Черкаської області та зареєстровано Положення. Окрім того, Рішенням Виконавчого комітету Уманської міської Ради було погоджено охоронну зону забудови

історико-культурного центру та Положення. Проте, містобудівна науково-проектна документація щодо визначення меж та режимів території Історико-культурного центру на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів цадика Нахмана у місті Умані Черкаської області, як того потребує чинне законодавство – не розроблялась. Така ситуація обумовлює необхідність розроблення відповідною науково-проектною документацією.

Науково-проектна документація з визначення меж і режимів використання території та зон охорони пам'ятки історії місцевого значення «Могила Цадика Нахмана. 1811 р.» (рішення виконавчого комітету Черкаської обласної ради народних депутатів № 23 від 07.02.1995 р.) на території Історико-культурного центру на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів Цадика Нахмана у м. Умані розробляється на виконання Указу Президента України № 283/94 від 07.06.1994 року «Про створення історико-культурного центру в м. Умані», Рішення Виконавчого комітету Уманської міської Ради № 264 від 14 липня 1994 року «Про заходи на виконання Указу Президента України «Про створення історико-культурного центру в м. Умані», Рішення Виконавчого комітету Уманської міської Ради № 375 від 13 жовтня 1994 року «Про розгляд зон розвитку історико-культурного центру м. Умані» та з метою забезпечення збереження території Історико-культурного центру на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів цадика Нахмана (Указ Президента № 283/94 від 07.06.1994 року) та пам'ятки історії та культури місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» (Рішення Виконавчого комітету Черкаської обласної ради народних депутатів № 23 від 07.02.1995 р.), традиційного характеру середовища, шляхом розроблення проекту зон охорони.

При цьому, Рішення № 431 від 10 листопада 1994 року «Про реєстрацію положення про Історико-культурний центр» є ненормативним актом, на підставі якого виникають, змінюються та припиняються права та обов'язки, та відповідно

є актом одноразового застосування, що вичерпує свою дію фактом виконання (у тому числі затвердження даної проектної документації).

3.3. Пам'ятка історії та культури місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» (Рішення Виконавчого комітету Черкаської обласної ради народних депутатів № 23 від 07.02.1995 р.)

Відповідно до Закону УРСР «Про охорону і використання пам'яток історії та культури», Виконавчий комітет Черкаської обласної Ради народних депутатів Рішення № 23 від 7 лютого 1995 року, прийняв пропозиції управління культури облвиконкому про доповнення списку пам'яток історії та культури області, що перебувають під охороною держави. Згідно цього рішення, до списку пам'яток історії та культури області було внесено Могилу цадика Нахмана 1811 р. та присвоєно охоронний номер 3940.

Відповідно до п. 3, розділу Х прикінцевих положень Закону України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 № 1805-III, об'єкти, включені до списків (переліків) пам'яток історії та культури відповідно до Закону Української РСР "Про охорону і використання пам'яток історії та культури", визнаються пам'ятками відповідно до цього Закону.

Отже, враховуючи вищезазначене, на території Історико-культурного центру на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів цадика Нахмана, частину земель якого було віднесено до земель історико-культурного призначення - знаходиться пам'ятка історії та культури місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» (Рішення Виконавчого комітету Черкаської обласної ради народних депутатів № 23 від 07.02.1995 р.).

4. ВИЗНАЧЕННЯ МЕЖ І РЕЖИМІВ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРИТОРІЇ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЦЕНТРУ НА МІСЦІ ПОХОВАННЯ ДУХОВНОГО ЛІДЕРА БРАЦЛАВСЬКИХ ХАСИДІВ ЦАДИКА НАХМАНА ТА ЙОГО СКЛАДОВИХ

Територія Історико-культурного центру на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів цадика Нахмана:

За типом це: визначне місце - зона, що донесла до нашого часу цінність з історичного погляду; за видом: історична – являє собою поховання «Могила цадика Нахмана. 1811 р.», пов'язане з життям та діяльністю лідера брацлавських хасидів цадика Нахмана, оточене залишками колишнього єврейського цвинтаря, пов'язаного з культурою та побутом єврейського населення Умані кінця ХІХ початку ХХ століття.

Призначення землі: землі історико-культурного призначення, житлової та громадської забудови.

Як вже зазначалось, на території Історико-культурного центру на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів цадика Нахмана знаходиться пам'ятка історії та культури місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» (Рішення Виконавчого комітету Черкаської обласної ради народних депутатів № 23 від 07.02.1995 р.).

Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини», забороняється змінювати призначення пам'ятки, її частин та елементів, робити написи, позначки на ній, на її території та в її охоронній зоні без дозволу відповідного органу охорони культурної спадщини. **Територія пам'ятки** - це земельна ділянка, на якій розташована пам'ятка і яка пов'язана з нею історично і функціонально та забезпечує її збереження і функціонування як об'єкта культурної спадщини. Відповідно до ст. 53 Земельного кодексу України, землі,

на яких розташовані пам'ятки культурної спадщини відносяться до земель історико-культурного призначення належать.

Також, відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини», з метою захисту традиційного характеру середовища окремих пам'яток, комплексів (ансамблів) навколо них повинні встановлюватись зони охорони пам'яток: охоронні зони, зони регулювання забудови, зони охоронюваного ландшафту, зони охорони археологічного культурного шару. Межі та режими використання зон охорони пам'ятки історії та культури місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» визначаються цією науково-проектною документацією.

Зони охорони пам'яток є складовою частиною охоронного зонування як містобудівного засобу збереження культурної спадщини. Охоронна зона – це територія, що виділяється для збереження найближчого середовища пам'ятки, головним чи істотним елементом якого вона є, а також для створення оптимальних умов огляду пам'ятки, забезпечення належного її функціонування, охорони від вібрацій, забруднень, затоплення, підтоплення та інших негативних техногенних і природних впливів.

Режим використання території охоронної зони спрямований на забезпечення збереження історичного середовища пам'ятки і можливість відтворення її втрачених цінних елементів. Режим визначає первісна функція пам'ятки (оборонна, культова, житлова, громадська, промислова, інженерна тощо), її архітектурне вирішення, сучасне використання, а також особливості середовища пам'ятки, її взаємодія з ним.

Окрім того, відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини», з метою захисту традиційного характеру середовища окремих пам'яток, окрім охоронної зони, повинні встановлюватись **зони регулювання забудови.**

Зона регулювання забудови - забудована чи призначена під забудову територія за межами охоронної зони, що виділяється для збереження ролі пам'яток в композиції та пейзажі населеного пункту при формуванні традиційного характеру середовища.

4.1. Межі території Історико-культурного центру на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів цадика Нахмана у м. Умані та його складових

4.1.1. Межі території пам'ятки історії місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» (Рішення Виконавчого комітету Черкаської обласної ради народних депутатів № 23 від 07.02.1995 р.).

Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини», територія пам'ятки - це земельна ділянка, на якій розташована пам'ятка і яка пов'язана з нею історично і функціонально та забезпечує її збереження і функціонування як об'єкта культурної спадщини.

Враховуючи вищезазначене, межі території пам'ятки історії та культури місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» (Рішення Виконавчого комітету Черкаської обласної ради народних депутатів № 23 від 07.02.1995 р.) в місті Умані, Черкаської області, необхідно визначати у межах зовнішніх геометричних розмірів існуючої будівлі синагоги, в якій знаходиться пам'ятка.

4.1.2. Межі зони охорони пам'ятки історії місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» (Рішення Виконавчого комітету Черкаської обласної ради народних депутатів № 23 від 07.02.1995 р.).

Зони охорони пам'яток є складовою частиною охоронного зонування як містобудівного засобу збереження культурної спадщини. Охоронна зона – це територія, що виділяється для збереження найближчого середовища пам'ятки, головним чи істотним елементом якого вона є, а також для створення

оптимальних умов огляду пам'ятки, забезпечення належного її функціонування, охорони від вібрацій, забруднень, затоплення, підтоплення та інших негативних техногенних і природних впливів.

Режим використання території охоронної зони спрямований на забезпечення збереження історичного середовища пам'ятки і можливість відтворення її втрачених цінних елементів. Режим визначає первісна функція пам'ятки (оборонна, культова, житлова, громадська, промислова, інженерна тощо), її архітектурне вирішення, сучасне використання, а також особливості середовища пам'ятки, її взаємодія з ним.

При обґрунтуванні складу і розміру охоронної зони врахована культурна цінність пам'ятки історії та культури, а також історико-культурна цінність прилеглої території.

Зону охорони навколо пам'ятки історії та культури місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» (Рішення Виконавчого комітету Черкаської обласної ради народних депутатів № 23 від 07.02.1995 р.), визначено на підставі історичних планів м. Умані (зокрема Плані міста Умані 1842 року та Топозйомка (1:25000) м. Умані 1953 року), попередніх історико-бібліографічних, архівних та натурних обстежень, з урахуванням території колишнього єврейського цвинтаря. Колишній Єврейський цвинтар є найближчим історичним середовищем пам'ятки історії та культури місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» яка є його істотним елементом.

Зона охорони знаходиться в межах:

З заходу від домоволодіння по вулиці Григорія Косинки, 10 по межах домоволодінь до вулиці Володимира Мономаха;

З півночі по вулиці Володимира Мономаха до перетину з провулком Толстого, від перетину з провулком Толстого по вулиці Перовської до перетину з вулицею Пушкіна;

Зі сходу від перетину вулиці Перовського з вулицею Пушкіна по вулиці Пушкіна до домоволодіння по вулиці Пушкіна, 47;

З півдня від вулиці Григорія Косинки до вулиці Пушкіна по межі домоволодінь: вулиці Григорія Косинки, 10 та 8.

Загальна площа зони охорони пам'ятки історії та культури місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» становить - 3,74 га.

№-№	Відстань, м
3 - 4	158,01
4 - 5	21,51
5 - 6	67,69
6 - 7	44,99
7 - 30	82,00
30 - 15	71,96

№-№	Відстань, м
15 - 16	64,72
16 - 17	111,65
17 - 29	48,05
29 - 28	76,41
28 - 31	69,71
3 - 31	32,49

4.1.3. Межі території зони регулювання забудови пам'ятки історії та культури місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» (Рішення Виконавчого комітету Черкаської обласної ради народних депутатів № 23 від 07.02.1997 р.).

Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини», метою захисту традиційного характеру середовища окремих пам'яток, окремих охоронної зони, повинні встановлюватися **зони регулювання забудови**.

Зона регулювання забудови - забудована чи призначена під забудову територія за межами охоронної зони, що виділяється для збереження родинних пам'яток в композиції та пейзажі населеного пункту при формуванні традиційного характеру середовища.

При обґрунтуванні складу і розміру зони регулювання забудови врахована культурна цінність пам'ятки історії та культури, а також історико-культурна цінність прилеглої території.

Зону регулювання забудови навколо зони охорони пам'ятки історії та культури місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» (Рішення Виконавчого комітету Черкаської обласної ради народних депутатів № 23 від 07.02.1995 р.), визначено на підставі історичних планів м. Умані (зокрема Плані міста Умані 1842 року та Топозйомка (1:25000) м. Умані 1953 року), попередніх історико-бібліографічних, архівних та натурних обстежень, з урахуванням території колишнього Єврейського кладовища, включаючи територію Історико-культурного призначення, визначену Рішенням Виконавчого комітету Уманської міської ради № 510 від 27.09.2001 року.

Північна частина зони регулювання забудови знаходиться в межах:

З заходу від вулиці Володимира Мономаха по вулиці Прохожій до домоволодіння за адресою вулиця Прохожа, 5;

З півночі від домоволодіння за адресою вулиця Прохожа, 5 до домоволодіння за адресою провулок Гостого, 3, потім до домоволодіння за адресою вулиця Пушкіна, 20;

Зі сходу від перетину вулиці Комарницького з вулицею Пушкіна, по вулиці Пушкіна до домоволодіння за адресою вулиця Пушкіна, 20;

З півдня від перетину з вулицею Перовської з вулицею Пушкіна, по вулиці Перовської до перетину з вулицею Толстого, від перетину з вулицею Толстого по вулиці Володимира Мономаха.

Загальна площа північної частини зони регулювання забудови пам'ятки історії та культури місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» становить - 3,08га.

№-№	Відстань, м
7 - 8	58,61
8 - 9	26,52
9 - 10	85,37
10 - 11	79,00
11 - 12	49,36

№-№	Відстань, м
12 - 13	91,69
13 - 14	32,30
14 - 15	150,08
15 - 30	71,96
7 - 30	82,00

Південна частина зони регулювання забудови знаходиться в межах:

З заходу від перетину вулиці Челюскінців з вулицею Григорія Косинки, по вулиці Григорія Косинки до домоволодіння по вулиці Григорія Косинки, 10;

З півночі від вулиці Григорія Косинки до вулиці Пушкіна по межах домоволодінь: вул. Григорія Косинки, 10 та 8;

Зі сходу від володіння по вулиці Пушкіна, 47 по вулиці Пушкіна до перетину з вулицею Челюскінців;

З півдня від перетину вулиці Пушкіна з вулицею Челюскінців по вулиці Челюскінців до перетину з вулицею Григорія Косинки.

Загальна площа південної частини зони регулювання забудови пам'ятки історії та культури місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» становить - 0,49 га.

№-№	Відстань, м
1 - 2	21,70
2 - 3	14,34
3 - 31	32,49
31 - 28	69,71

№-№	Відстань, м
28 - 27	38,56
27 - 26	18,28
1 - 26	126,47

4.1.4. Межі території Історико-культурного центру на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів цадика Нахмана у м. Умані.

Межі території Історико-культурного центру на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів цадика Нахмана у м. Умані визначені з урахуванням рішення Виконавчого комітету Уманської міської Ради № 375 від 13 жовтня 1994 року «Про розгляд зон розвитку історико-культурного центру м. Умані» та території колишнього Єврейського цвинтаря (межі якого зазначені на плані 1842 року, та згодом були розширені).

Площа охоронної зони забудови Історико-культурного центру – 8,08 га.

№-№	Відстань, м
1 - 2	21,70
2 - 3	14,34
3 - 4	158,01
4 - 5	21,51
5 - 6	67,69
6 - 7	44,99
7 - 8	58,61
8 - 9	26,52
9 - 10	85,37
10 - 11	79,00
11 - 12	49,36
12 - 13	91,69
13 - 14	32,30

№-№	Відстань, м
14 - 15	150,08
15 - 16	64,72
16 - 17	111,65
17 - 18	31,15
18 - 19	88,75
19 - 20	24,52
20 - 21	16,43
21 - 22	40,04
22 - 23	31,26
23 - 24	15,24
24 - 25	26,17
25 - 26	47,71
1 - 26	126,47

4.2. Режими використання пам'ятки та її зон охорони на території Історико-культурного центру на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів цадика Нахмана у м. Умані

Режими, визначені в цій роботі, є вихідними даними для розроблення Детального плану території на квартал, або зонінгу на населеного пункту, з обов'язковим відзначенням обмежень, визначених в цій роботі. Ці режими також мають будуть закладені як умови в документі «Умови і обмеження на проектування об'єктів будівництва».

4.2.1 Режими використання території пам'ятки історії місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» (Рішення Виконавчого комітету Черкаської обласної ради народних депутатів № 23 від 07.02.1995 р.).

На території пам'ятки заборонена господарська діяльність, окрім консервації, реставрації, реабілітації, музеєфікації, ремонту, пристосування

пам'ятки, що може здійснюватися за наявності письмового дозволу органу охорони культурної спадщини Черкаської обласної державної адміністрації відповідно до їхньої компетенції, на підставі погодженої з ним науково-проектної документації. При цьому, будівництво нової та/або реставрація існуючої будівлі пам'ятки/могильного комплексу, в якій знаходиться пам'ятка, здійснюється з дотриманням норм чинного законодавства України та за проектом, погодженим в установленому порядку.

Розробленню проектів консервації, реставрації, реабілітації, музеєфікації, ремонту, пристосування пам'ятки передують проведення необхідних науково-дослідних робіт, у тому числі археологічних і геологічних.

Вимоги органів протипожежної, санітарної, екологічної охорони та інших зацікавлених органів щодо умов утримання та використання пам'яток не можуть призводити до змін пам'яток і не повинні погіршувати їхню естетичну, історичну, мистецьку, наукову чи художню цінність.

Режим використання території пам'ятки також передбачає збереження розпланування та історичного упорядження (благоустрою) та забезпечення сприятливого для пам'ятки гідрологічного режиму, пожежної безпеки, захисту від динамічних навантажень та інших негативних техногенних і природних впливів.

У разі виникнення загрози для збереженості пам'ятки її власник або уповноважений ним орган, особа, яка набула права володіння, користування чи управління, зобов'язані негайно повідомити про це орган охорони культурної спадщини обласної, районної державної адміністрації та орган місцевого самоврядування – Уманську міську раду, на території якого розташована пам'ятка, відповідно до статті 27 Закону України «Про охорону культурної спадщини».

4.2.2. Режими використання зони охорони пам'ятки історії місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» (Рішення Виконавчого комітету Черкаської обласної ради народних депутатів № 23 від 07.02.1995 р.).

На території зони охорони пам'ятки заборонена господарська діяльність, окрім реставрації пам'ятки, благоустрою (за проектами, погодженими в установленому порядку) та поточних ремонтів.

В охоронній зоні забезпечують необхідні для збереження пам'ятки гідрогеологічні умови, чистоту повітря і водоймищ, захист від динамічних впливів, зсувів, пожежну безпеку тощо.

В охоронній зоні за погодженням із відповідним органом охорони культурної спадщини і відповідним органом з питань містобудування і архітектури можуть виконуватись:

- улаштування доріг і доріжок, в окремих випадках невеликих автостоянок, зовнішнього освітлення, озеленення та впорядження, розміщення реклами, встановлення інформаційних стендів та вітрин, які стосуються пам'ятки, та забезпечення інших форм благоустрою, викликаних умовами сучасного використання, але такими, що не порушують традиційного характеру середовища пам'ятки та природного ландшафту, що підпорядкований пам'ятці.

4.2.3. Режим використання території зони регулювання забудови пам'ятки історії місцевого значення «Могила цадика Нахмана. 1811 р.» (Рішення Виконавчого комітету Черкаської обласної ради народних депутатів № 23 від 07.02.1995 р.).

На території зони регулювання забудови встановлюється єдиний режим, який передбачає наступні вимоги:

- будь-які будівельні та земляні роботи можуть здійснюватися лише з дозволу органів охорони культурної спадщини під наглядом уповноваженої особи, а також власника пам'ятки/особи, яка набула права володіння, користування чи управління пам'яткою/її територією;

- погодження органом культурної спадщини відбувається після отримання висновку власника пам'ятки/особи, яка набула права володіння, користування чи управління пам'яткою/її територією, щодо факту відсутності історичних поховань;

- гранична висота нових будівель і споруд не повинна перевищувати 15,0 метрів від рівня поверхні землі.

Будівельні роботи припиняються, якщо під час проведення земляних робіт було виявлено залишки історичних поховань. На таку територію будуть розповсюджуватись вимоги ст. 31 Закону України «Про поховання та похоронну справу», а саме, виконання будь-яких будівельних робіт у місцях поховань, на місцевості із залишками слідів давніх поховань, на територіях закритих кладовищ, а також у прилеглих до місць поховань охоронних зонах забороняється.

4.2.4. Режим використання території Історико-культурного центру на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів цадика Нахмана у м. Умані

Режими використання території Історико-культурного центру на місці поховання духовного лідера брацлавських хасидів цадика Нахмана у м. Умані зазначені в п. 1.7. Положення про Історико-культурний центр в м. Умані Черкаської області, затвердженому рішенням Виконавчого комітету Уманської міської Ради «Про реєстрацію положення про Історико-культурний центр» № 431 від 10 листопада 1994 року, а саме:

- на території Центру в межах охоронних зон, визначених його генеральним планом, будь-які земляні, будівельні, шляхові роботи можуть здійснюватися лише за погодженням з державними органами охорони пам'яток історії та культури.

1. Карта України Черкаські міста й села, 1648 рік;

2. Карта плану міста Умань, складена Потоцьким С.П., 1760 рік;

3. Умань. Старе місто. Фрагмент плану 1795 року;

4. План міста Умані 1842 року;

5. План Умані 1913 року;

6. Топографіка 1:25000, м. Умань 1953 рік;

7. Топографічна карта Умані та околиць 1993 рік.

Література

1. Акта, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссією. Том 2, 1506–1544. СПб.: 1848. – 440 с.

2. Адашевский Павел. Путешествие антоховского патриарха Макария в Россию в половине XVII века, описанное его сыном, архидьяконом Павлом Адашевским. Книга IV. Украина и Киев

3. Болотова Г. В. Описи Київського намісництва 70-80 років XVIII століття. – К.: Наукова думка, 1989. – 405 с.

4. Буцун М. І., Туржій О. І., Палій А. Г. Місто Умань: історичні портрети, події, факти. – Черкаси: Черкаський ЦНТБІ, 2010. – 262 с.

5. Величко С. В. Літопис. Т. 1. – К.: Дніпро, 1991. – 371 с.

6. Величко С. В. Літопис. Т. 2. – К.: Дніпро, 1991. – 642 с.

7. Верховский В. М. Исторический очерк развития железных дорог в России с их основанием до 1897 года включительно (Выпуск 1-2). – СПб.: Министерство Путей Сообщения, 1898. – 660 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Картографічні матеріали

1. Фрагмент карти Боплана «Генеральна карта України» Черкаські міста й села, 1648 рік;
2. Карта-план міста Умань, складена Потоцьким С.Щ., 1760 рік
3. Умань. Старе місто. Фрагмент плану 1795 року;
4. План міста Умані 1842 року;
5. План Умані 1913 року;
6. Топозйомка 1:25000. м. Умань 1953 рік;
7. Топографічна карта Умані та околиць, 1993 рік.

Література

1. Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссиею. Том 2. 1506–1544. СПб.: 1848. – 440 с.
2. Алеппский Павел. Путешествие антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века, описанное его сыном, архидиаконом Павлом Алеппским. Книга IV. Украина и Киев
3. Болотова Г.В. Описи Київського намісництва 70-80 років XVIII століття. – К.: Наукова Думка, 1989. – 405 с.
4. Бушин М. І., Гуржий О. І., Палій А. Г. Місто Умань: історичні портрети, події, факти. – Черкаси: Черкаський ЦНТЕІ, 2010. – 262 с.
5. Величко С. В. Літопис. Т. 1. – К.: Дніпро, 1991. – 371 с.
6. Величко С. В. Літопис. Т. 2. – К.: Дніпро, 1991. – 642 с.
7. Верховский В. М. Исторический очерк развития железных дорог в России с их основания по 1897 год включительно (Выпуск 1-2). – СПб.: Министерство Путей Сообщения, 1898. – 660 с.

8. Военно-статистическое обозрение Российской Империи, том X часть 1. Киевская губерния. – СПб.: Типография Департамента Генерального Штаба, 1848. – 871 с.
9. Грушевський М. С. Історія України-Руси. Т. 9. Пол. 1. – К.: 1928. – 602 с.
10. Грушевський М. С. Історія України-Руси. Т. 9 Пол. 2. – К.: 1931. – 1631 с.
11. Давидюк Владислав. Історія уманських вулиць. Випуск 1: вулиця Жовтневої революції та площа Леніна. – Умань: Візаві, 2011. – 212 с.
12. Давидюк Владислав. Історія уманських вулиць. Випуск 2: вулиця Коломенська, вулиця Леніна та вулиця Піонтковського. -
13. Давидюк Владислав. Історія уманських вулиць. Випуск 3: вулиця Радянська, вулиця Садова та вулиця Рафаїла Чорного. – Умань: Сочінський, 2014. – 424 с.
14. Долматовский Е.А. Зеленая брама. – М.: Политиздат, 1985. – 328 с
15. Дендропарк Софіївка НАН України м. Умань, вул. Київська, 12-а / *І. С. Косенко, текст В. З. Лозовський, сайт, дизайн, російський переклад Т. Г. Сухомейло, англійський переклад*
16. Державний історико-архітектурний заповідник. – Умань.: Уманське ВПІ, 2008
17. Кониский Г. История Русов или Малой России. М.: Университетская типография, 1846. – 366 с.
18. Летопись Самовидца. – М.: Университетская Типография, 1846. – 169 с.
19. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки. – К.: Знання України, 1992. – 192 с.
20. Малаков Дмитрий. Архитектор Городецкий. Архивные исследования. – 2013

21. Мицик Ю. Умань козацька і гайдамацька. – К.: КМ Академія, 2002. 186с.
22. Об'єкти культурної спадщини України. Черкаська область (Матеріали до Державного реєстру національного культурного надбання – витяг). Схвалено колегією Мінбудархітектури (протокол від 23.12.1993 № 12)
23. Об'єкти архітектурної спадщини України. Черкаська область (матеріали до Державного реєстру національного культурного надбання). Реєстр схвалений колегією Мінбудархітектури від 23.12.93 р. № 12.
24. Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, пределах губернии находящихся. – К.: Типография Киево-Печерской Лавры, 1864. – 771 с.
25. Ригельман А. Летописное повествование о Малой России, ее народе и казаках вообще. М.: Университетская типография, 1847. – 782 с.
26. Семенов П. Географическо-статистический словарь Российской Империи. Том 5. – СПб, 1885. – 1000 с.
27. Списки населенных мест Киевской губернии по уездам, приходам, еврейским обществам со сведениями об их расположении и народонаселении. – СПб.: Типография МВД, 1857. – 536 с.
28. Списки населенных мест со сведениями об их расположении и народонаселении по Киевской губернии. Часть 2 (Сквирский, Таращанский, Уманский, Черкасский и Чигиринский уезды). – СПб: Типография МВД, 1866. – 470 с.
29. Список населённых мест Киевской губернии к 1 января 1900 года. – К.: Типография Ивановой, 1900. – 1976 с.

30. Статистическое описание Киевской губернии. Часть 1: обозрение площади, населения, населённых мест и путей сообщения. – СПб.: Типография МВД, 1852. – 592 с.
31. Супрасльская рукопись. М.: Синодальная типография, 1836. – 215 с.
32. Тройницкий Н.А. Первая Всеобщая Перепись Населения Российской Империи 1897 год, Киевская губерния. – СПб.: Типография МВД, 1904. – 310 с.
33. Челеби Э. Походы с татарами и путешествия по Крыму (1641–1667 гг.). – Симферополь: Таврия, 1996. – 240 с.
34. Hans Baur. Mit Mächtigen zwischen Himmel und Erde. – Oldendorf: Schütz, 1971. – 327 p.
35. Volumina Legum T.2 – Petersburg: Nakladem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859. – 497 p.
36. Подорож із «Українсько-єврейською зустріччю» від давнини до 1914 року - Ukrainian Jewish Encounter, 2019.